

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual of Ferenc Rákóczi II.
Hungarian College of Transcarpathia

2009
VIII. évfolyam, 2. kötet
Том VIII, № 2
Volume VIII, № 2

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2009/2
VIII. évfolyam, 2. kötet / Том VIII, № 2

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Soós Kálmán, Orosz Ildikó, Cserniczkó István, Barkáts Jenő
A KÖTETET SZERKESZTETTE: Penckófer János, Kohut Attila

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Шовш К., Орос І., Черничко С., Боркач Є.
ЗА РЕДАКЦІЮ: Пенцкофер І., Когут А.

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó / Коректура: Г. Варцаба І.
TÖRDELÉS: Garanyi Béla / Верстка: Гороній А.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

A kiadásért felel: Orosz Ildikó és Soós Kálmán / Відповідальні за випуск: Орос І., Шовш К.

ISBN: 978-966-7966-78-2

Készült: PoliPrint Kft. Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Történelem

ORBÁN LÁSZLÓ: Nemzet- és nacionalizmuselméletek	7
BOCSKOR MEDVE CZ ANDREA: Nacionalizmus és történetírás. Az ukrán történelemformálás hatása a nemzetté válás folyamatában	17
LUKÁCS ATTILA: Kárpátalja magyar–magyar kapcsolatainak alakulása. 1989–1994	35
SZAKÁL IMRE: Magyar ellenzékiesség Podkarpatszka Ruszban 1919 és 1938 között. Pártprogramok és érdekérvényesítés	49
MOLNÁR FERENC: A máramarosi határvidék hadászati problémái az 1849. évben	61
SZÉKELY GUSZTÁV: Ugocsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében	73
HOMOKI DIANNA: Rákóczi hadseregének társadalmi helyzete	91

Pedagógia

ЧЕРНИЧКО СТЕПАН: Напрямки мовної освіти України і угорськомовна освіта на Закарпатті	97
BERECZKY GYÖRGY: A nemzetiségek helye és szerepe a szovjet iskolai történelemoktatásban a <i>Szovjetunió története</i> című tankönyvek alapján	107
HEVESI TIBOR: Dinamikus geometriai szerkesztések mértanórán	115
LECHNER ILONA: <i>Altersspezifische Merkmale des Fremdsprachenerwerbs und Fremdsprachunterrichts</i>	125
ÁDÁM ERZSÉBET: A zenei nevelés helye és szerepe a pedagógusi munkában	137

Nyelvészet. Irodalom. Művelődés

MÁRKU ANITA: Nyelvválasztási stratégiák a kétnyelvű kárpátaljai fiatalok körében	145
SZILÁGYI LÁSZLÓ: Language Learning Strategies used by Monolingual and Bilingual Students in Transcarpathian Secondary Schools	163
DR. ILONA HUSZTI: How can a language learner be successful in second or third language acquisition?	177
AGNES G. HAVRIL: The past and present periods of English for Special Purposes teaching and testing in Hungary	187
GAZDAG VILMOS: Nyelvi attitűdök és az interferencia kérdései Vadastanya ukrán/ruszin nyelvű lakossága körében	199
BÁRÁNY BÉLA: Традиции «Войны и мира» А. Н. Толстого в романе В. Гроссмана «Жизнь и судьба»	215
CSEH GIZELLA: A magyar népszínmű XIX. századi művelődéstörténetének vázlata	229

Egyház(történet)

ORBÁN MARIANNA: Ébredési mozgalom a Kárpátaljai Református Egyházban (1936–1947)	239
GERENDELY BÉLA: Egyházi felekezetek Tiszakeresztúrtban	245

Epidémia. Vízvizsgálat. Régészet. Logisztika

DANCS GYÖRGY: Az 1831-es kolerajárvány és Perényi szerepe az ellene folyó harcban	253
CSOMA ZOLTÁN–HADNAGY ISTVÁN: A felszíni és a felszín alatti vizek nitráttérhelése Makkosjánosi községben és környékén	265
РАЦ А.Й.: Закарпатські обсидіани: міфи та реальність	273
PATAKI GÁBOR: Kárpátalja logisztikai szerepköre és fejlődési stratégiái	279

<i>Eseménynaptár</i>	300
-----------------------------------	-----

ÁDÁM ERZSÉBET*

A zenei nevelés helye és szerepe a pedagógusi munkában

Rezümé Főlöszleges hangsúlyoznunk a zene kiemelkedő szerepét az ember, különösen a gyermek életében. Nagy szükségük van a gyermekeknek arra, hogy minél több művészi, zenei hatás érje őket. Napjainkban különösen azért, hogy a gyorsléptekű értékváltozások ne zavarják meg fejlődésüket, e változások ne bizonytalanítsák el az oktatási intézmények mindennapjait. Ezért is készítettem ezt a felmérő munkát, hogy az idótálló értékekre hívjam fel az óvónők és az alsó tagozatos tanítók figyelmét. Az óvodai és az alsó tagozatos ének-zenei nevelőmunka hatékonyságáról kívántam tapasztalatokat szerezni, megkérdezve a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola levelezős hallgatói közül a gyakorló pedagógusokat. Jó érzés tapasztalni, hogy mennyire fontosnak tartják a zenei nevelést intézményükben. Ilyen szemlélettel biztosak lehetünk abban, hogy a pedagógusok felveszik a harcot az „oktatási divatokkal” és áramlatokkal szemben, ami társadalmi igényként nehezedik rájuk.

Резюме Роль музики в житті суспільства надзвичайно велика. Особливо у розвитку емоційно-почуттєвої сфери особистості дітей, у формуванні їхньої духовної культури. Я ставила перед собою мету розкрити вихователям дитячих садків та вчителям початкових класів величезні можливості музики у навчально-виховному процесі. Провела опитування серед педагогами, які навчаються у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II., заочного відділення на 1., 2. курсах. Завдання дошкільних закладів та шкіл - залучити учнів до світу музичного мистецтва, розвивати мотивації музично-естетичної та творчої діяльності. Формувати базові художні компетентності у різних видах музично-творчої діяльності, створити необхідний та достатній для певного віку фонд навчальних знань, умінь і навичок у галузі музичного мистецтва. Для здійснення цієї мети необхідні висококваліфіковані педагоги, які можуть організувати життя і діяльність дітей так, щоб музика займала провідне місце у ньому.

Kutatások a zenei nevelés hatásáról

Főlöszleges hangsúlyoznunk a zene kiemelkedő szerepét az ember életében. Jelentősége a gyermekek képességeinek fejlődésében mutatható ki leginkább. Vizsgálatokkal alátámasztott tény a zenei képességek nevelésének hatása egyéb képességek fejlődésére. Ezt a hatást transzferhatásnak nevezik, amellyel több kutató is foglalkozott, köztük a magyar Kokas Klára. (Kokas, 1972)

Kokashoz hasonlóan meg kell említeni Hans Günter Bastian 1992 és 1998 között végzett kutatásait, aki szoros összefüggést talált a muzikalitás és az intelligencia között. Intelligenciamérést végzett a kutatás első és harmadik évében zenecentrikus és nem zenecentrikus osztályok tanulói között. (Knappek, 2002: 95–109.) Eredményei igazán meglepőek: a zenecentrikus osztályokban az átlag alatti teljesítményt nyújtó tanulók aránya az első évben visszaesett 40%-ról 15%-ra, három év után pedig 10%-ra; a nem zenecentrikus osztályokban a kezdeti 42%-ról az első év során mindössze 33%-ra. Bastian e jelenségről úgy vélekedik, hogy az emelt óraszámú zenélés olyan ösztönzést jelent a tanulóknak, amely kognitív fejlődésüket kimagasló mértékben előremozdítja.

Felvetődik a kérdés, hogy vajon mi okozhatja ezt a nagy különbséget a zenét tanuló diákok javára és a transzferhatás elégséges magyarázatot ad számunka? Ki kell emelni a zene és az érzelmek kapcsolatát is. Daniel Goleman amerikai

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia és Pszichológia Tanszékének tanára.

pszichológus nevéhez fűződik az érzelmi intelligencia fogalmának elterjedése, melynek legfontosabb tényezőiként a következőket tartja számon:

- az érzések azonosítását és megnevezését;
- az érzékek kifejlesztését;
- az érzések intenzitásának felmérését;
- a vágyteljesítés késleltetését;
- az indulatok ellenőrzését, valamint
- a stressz csökkentésének képességét (Goleman, 1997: 381).

Az érzelmek – tudat alatt is – hatással vannak a gondolkodási folyamatainkra, a reakcióinkra, a percepcióinkra és ezáltal a teljesítményünkre. A kisiskolások, de különösen az óvodások életében meghatározó jelentőségűek az érzelmek. Érzelmeken keresztül fedezik fel, ismerik meg az őket körülvevő világot. Az érzelmek és a zene kapcsolatáról mondhatjuk azt is, hogy az aktív zenélésben résztvevő diákok nagyobb érzelmi intelligenciával rendelkeznek, ami kihat teljesítményükre, szociális megnyilvánulásaira és értelmükre is.

Harmat László a következőképpen vélekedik a zenei nevelés érzelmi hatásáról: „Humánétológiai vizsgálatok ennek kapcsán nagyon fontos összefüggéseket tártak fel számunkra. Az ének, a zene és a tánc már az őskortól kezdve fontos szerepet töltött be a közösségek életében. Szükségszerűen alakult egy sor olyan élettani és viselkedésszintű mechanizmus, amelynek az a feladata, hogy az egy csoportba tartozó egyének viselkedését tudatos vagy tudatalatti eszközökkel összehangolja. Az érzelmi szabályozásnak fontos vonatkozása a szinkronizációs funkció. A közös munka nem képzelhető el, csak úgy, ha a szükséges feladatok elvégzése előtt valamiféle közös érzelmi állapot már kialakult.” (Harmat, 2003: 2)

A vizsgálat célja

Nagy szükségük van a gyermekeknek arra, hogy minél több művészi, zenei hatás érje őket. Napjainkban különösen azért, hogy a gyorsléptékű értékváltozások ne zavarják meg fejlődésüket, e változások ne bizonytalanítsák el az oktatási intézmények mindennapjait. Ezért is készítettem ezt a felmérő munkát, hogy az időtálló értékekre hívjam fel az óvónók és az alsó tagozatos tanítók figyelmét.

Kiss Árpád szavai fejezik ki legtömörebben munkám lényegét: „...csak a tények pontos ismerete teszi lehetővé az előrejelzést, a folyamatos javításokhoz vezető döntéseket” (Kiss Árpád 1976: 12–16). Az óvodai és az alsó tagozatos ének-zenei nevelőmunka hatékonyságáról kívántam tapasztalatokat szerezni, megkérdezve a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola levelezős (1., 2. évfolyam) hallgatói közül a gyakorló pedagógusokat (válaszolók száma 27 fő).

A vizsgálat eredményei

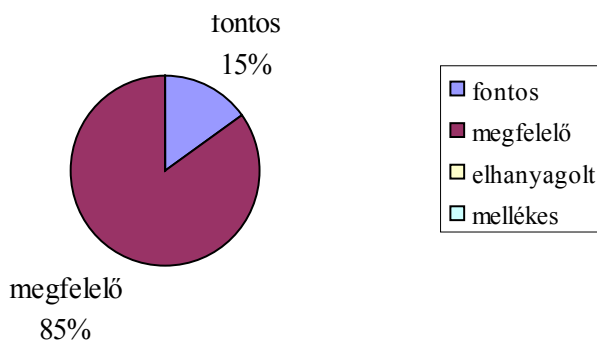
A vizsgálatban résztvevő pedagógusokkal egy nevelői attitűd-véleménykutató kérdőívet tölttettem ki. A kérdésekre adott válaszok alapján tájékoztatást kaptam a pedagógusok képzettségéről és a zenei nevelés hatékonyságát befolyásoló hozzáállásukról, véleményükről.

A zenei nevelés helye az óvodai és az iskolai nevelésben

Milyen helyet foglal el a zenei nevelés a többi nevelési területhez viszonyítva? – kérdésfelvetést azért tartottam fontosnak, mert sajnos a funkciózavar oktatási intézményeinket sem kerülte el. Gondoljunk csak a napjainkban mindinkább előtérbe kerülő idegen nyelv és az ukrán nyelv oktatására. Félő, hogy mindez háttérbe szorítja azokat a tevékenységformákat, amelyek kisgyermekkorban specifikusak és más életkorban nem pótolhatók.

A pedagógusok válaszaiból megtudhatjuk, hogy kiemelt fontosságúnak tartják intézményükben a zenei nevelés helyét más nevelési területekhez képest: 15 % (4 fő) fontos, 85 % (23 fő) megfelelő.

A zenei nevelés helye a pedagógiai munkában

A zenei továbbképzések szerepe

Megkérdeztem a pedagógusokat, hogy a megszerzett ismereteik szinten tartását, valamint továbbfejlesztését milyen módon tudják biztosítani.

Véleményük szerint legtöbb segítséget a kollégáiktól kapják, ami közös éneklésben, ünnepélyek tervezőmunkájában, tapasztalatok megbeszélésében nyilvánul meg. Kiemelt szerepet tulajdonítanak zenei felkészültségű kollégáiknak, zeneértő szakembereknek is, és velük közösen próbálják kialakítani a gyermekekben a zene iránti szeretetet és az énektudást. Négy esetben nemleges választ kaptam, ők azzal magyarázták a zenétől való elfordulásukat, hogy nem tanítanak ének-zenét és így nem is igényelnek segítséget zenei nevelés terén.

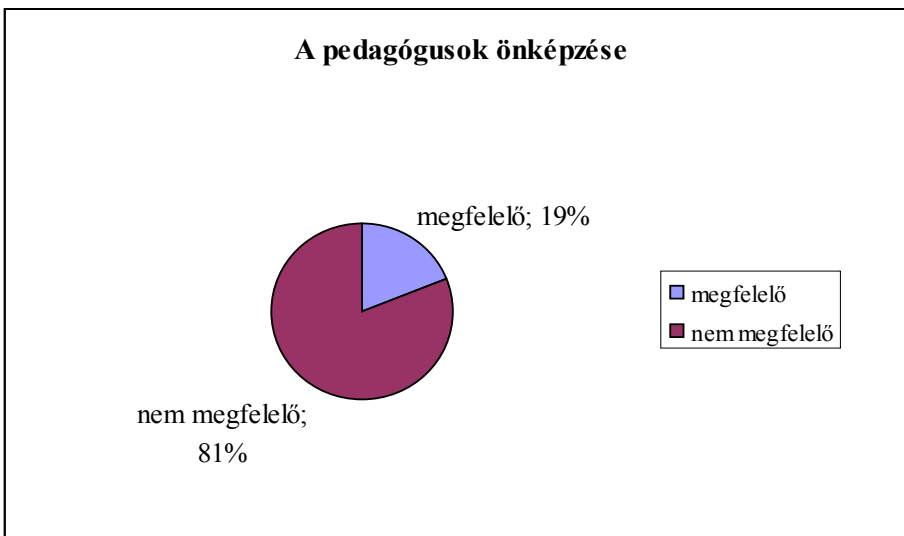
Tájékoztattam arról is, hogy a pedagógusok milyen továbbképzéseken vettek részt, s milyen felkészítést igényelnek.

A megkérdezett pedagógusok a zeneelmélethez (zenei írás-olvasás), a hangszerstanuláshoz, a zenehallgatási anyagok megismeréséhez és nem utolsósorban a módszertani ismereteik bővítéséhez várnak segítséget.

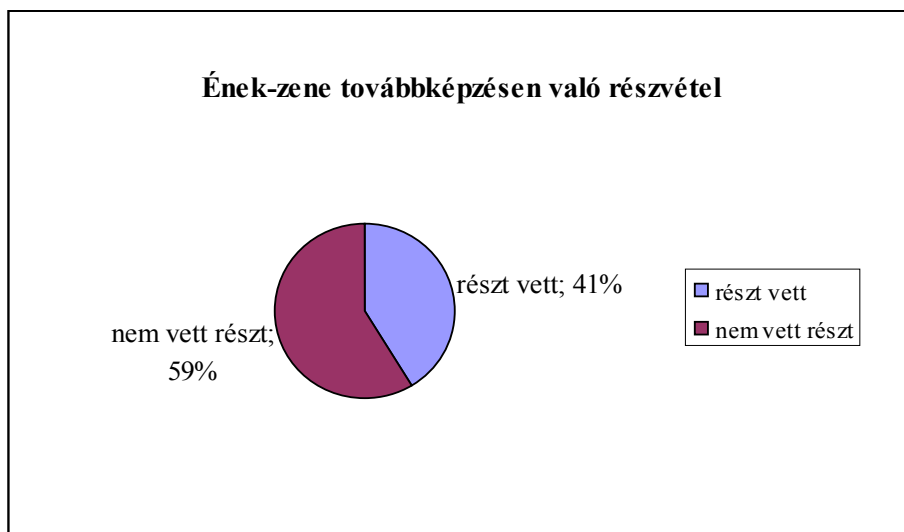
Kodály Zoltán a következőket mondta a továbbképzések és az önképzések fontosságáról: „Intézményesen biztosítani kellene minden óvónó állandó

továbbképzését, míg magától értetődő, folyamatos önképzéssé nem válik.” (Kodály, 1958:34.)

Kodály gondolatait ma is igazolják a pedagógusok által adott válaszok, az önképzésről alkotott őszinte, kritikus vélemények, melyek szerint a megkérdezettek többsége (81%-a) elégedetlen saját önképzésével.

Sajnálatos módon ezen az önképzési hiányosságon a megkérdezettek több mint fele (59%, 16 fő) nem is változtatott eddig, mivel el sem mentek olyan pedagógus-továbbképzésre, ahol segítséget kaptak volna ezek pótlására.

A pedagógusok zenei érdeklődése

A pedagógusok kiegészítő magyarázataiból az is kiderül, hogy nem az érdeklődés hiánya miatt marad el életükből (zárójelben megjegyzem és ezáltal a gyermekek életéből is) a zene, hanem az időhiány, a mindennapi megélhetésért vívott küzdelem, a túlhajtottság is közrejátszanak.

A zenei nevelés tárgyi feltételei

Az óvodai és az iskolai zenei neveléshez nem sok tárgyi feltételre van szükség, mivel legjobb eszköz a pedagógus szép éneke, eszköz az énekhez kapcsolódó ritmus és a hozzá társuló játék is. Az a néhány kellék és hangszer, amit a pedagógusok rendszeresen használnak, nélkülözhetetlen a zenei nevelés hatékonyságához.

A tárgyi feltételek ezen a téren sok hiányosságot mutatnak. Szinte alig van óvodai csoport, iskolai osztály, ahol többféle hangszer vagy egyáltalán hangszer található. Néhány óvodában (6 óvodapedagógus jelzése alapján) akad ritmusjátászó hangszer (dob, cintányér) és a dalos játékokhoz szükséges kellék, melyet az óvónők folyamatosan munkával gyarapítanak. Zenei szakkönyvek gyűjteményéről sem beszélhetünk, csak néhány pedagógusi kézikönyv található az oktatási intézmények polcain (11 intézmény). A lemezek és kazetták számával is hasonló véleményen vannak, mint a többi eszközzel kapcsolatban: hiányosak, de ha akad is belőlük néhány darab, nagyon rossz minőségűek vagy nincs oktatástechnikai eszköz a hangzóanyag meghallgatására.

A gyermekekre vonatkozó megfigyelések

A következő kérdéscsoport a gyermekek zenei tevékenységét, zenéhez fűződő hozzáállásukat vizsgálta.

Arra a kérdésre, hogy kedvelik-e a gyerekek a zenét a megkérdezett pedagógusok mindegyike igenlő választ adott. Két pedagógus jelezte, hogy akad néhány olyan gyerek, aki nem kapcsolódik be az énekes tevékenységekben. Azonban a nap folyamán, szünetekben a gyerekek gyakran kezdeményeznek kisebb-nagyobb csoportokban éneklést vagy valamilyen zenés tevékenységet.

A gyermekek zenei izlésére vonatkozóan Németh László a következőket nyilatkozta: „A rossz zenére szoktatás, melyre százszor annyi alkalom van, mint régen, ma korártalom” (Törzsök, 1982:26). Tanulságos ezért Németh László gondolatának a megkérdezése a pedagógusok körében: előfordul-e a mindennapi zenei tevékenységek során óvodába, iskolába nem való anyag? A foglalkozásokon, az ének-zene órákon nem jellemző az igénytelen zenei anyag közvetítése a pedagógusok részéről. Azonban az előfordul, hogy a pedagógusok az adott korú gyermeknek nem megfelelő hangkészletű dalokat tanítanak. A különböző ünnepeken pedig rendszeresen jelen van a tömegkommunikáció által sugárzott könnyűzene. Amit még fokoznak a családból hozott élmények, s így a gyermekek jobban ismerik a slágereket, mint a hagyományos, szép népdalkincset.

Törzsök Béla *Zenehallgatás az óvodában* című könyvének előszavában erről a kérdésről Forrai Katalin így vélekedik: „A huszadik század „hangközvetítő gépeinek” igájával és áldásával megáldott emberiség lassan már nem ismeri, hogy milyen a közvetlen zenei élmény... a kész műsorok áradatában elfelejt különbséget tenni: válogatni, értékelni... Az élő előadás, az emberi hang és hangszerjáték közvetlen zenei élménye mély nyomot hagy a gyermekben. Ha sok ilyen emléke

lesz, talán felnőtt korban jobban tud majd maga is különbséget tenni és a művészi értéket megbecsülni, tisztelni.” (Törzsök, 1982:5) Megkérdeztük, hogy milyen zenét hallgatnak szívesen a gyerekek. A legtöbben az élő zenét és az éneket említették, vagy „olyan gyermekdalokat, amit szintén gyerekek énekelnek, s így ők is bekapcsolódhatnak az éneklésbe.” Lehangoló ténynek tartom viszont azt a 11 pedagógust (megkérdezettek 4%-a), aki nem hallgattat a gyerekekkel zenét, sem énekórán/foglalkozáson, sem pedig azon kívül.

A gyerekek azokhoz a játékeszközökhöz ragaszkodnak leginkább, melyek alkotásában maguk is részt vesznek. Érdekelt, hogy vajon ezt a gyermeki viszonyulást kihasználják-e a pedagógusok ritmushangszerek készítésekor. Mindössze három pedagógus jelezte, hogy készítenek a gyerekekkel ritmuseszközöket: csörgőket, zörgő dobozokat. Egy óvónő jelezte csupán, hogy nem készített még ilyen hangszerrel gyerekekkel, de jó ötletnek tartja.

Eredmények értékelése, összefoglalás

Számtalan írás jelent meg a pedagógusok személyiségfejlesztő munkájáról, melyek részletesen vagy egy-egy részképeséget kiemelve szemléltetik, hogy mi mindenre van szüksége egy pedagógusnak az eredményes neveléshez, fejlesztéshez. Ezekből a kívánalmakból tulajdonságtárat lehetne összeállítani, amelyet ha meggondolunk, lehetetlen egy emberbe beépíteni. Így alakul ki, hogy az egyik pedagógus jó szakember, míg a másik jó nevelő, közösségformáló. Ez a természetes, hiszen nem valószínű, hogy valamennyi óvodapedagógus és tanító valamennyi fejlesztési területhez kiválóan ért.

Az óvodai és iskolai nevelésnek komoly lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy a gyerekek rendszeres játékos zenei nevelésben részesüljenek, amely fejleszti a ritmusérzékenységet és a zenei hallást. Ezáltal megteremtődnek a fegyelmezett közös éneklés alapjai, amely koncentrációt kíván, így a gyermeki én is fejlődik a feladatok elvégzése által.

Ehhez azonban szükség van olyan óvodai, iskolai légkörre, amely pozitív élményeket és sokoldalú érzelmi kifejezéseket kínál. Ami elengedhetetlen olyan pedagógus nemzedék nélkül, akik lelkiismeretesen megvalósítják a zenei nevelés alapvető követelményeit az egyes életkori szakaszoknak megfelelően, hozzájárulva a rájuk bízott gyerekek testi-lelki fejlődéséhez, személyiségük megfelelő irányú formálódásához.

A megkérdezett pedagógusok ezirányú szemléletét jól tükrözik a zenei nevelésről alkotott vélemények. Jó érzés tapasztalni, hogy mennyire fontosnak tartják a zenei nevelést intézményükben. Ilyen szemlélettel biztosak lehetünk abban, hogy a pedagógusok felveszik a harcot az „oktatási divatokkal” és áramlatokkal szemben, ami társadalmi igényként nehezedik rájuk.

A továbbképzésekről alkotott pedagógusi vélemények kiválóan hasznosíthatók a továbbképzéseket tervező és a pedagógusképzésben dolgozó szakemberek számára. Vagyis megalapozott zeneelméleti és módszertani ismeretek nélkül nem képzelhető el eredményes munka. Azok a pedagógusok, akik valamilyen hangszeren játszanak, sokkal eredményesebb fejlesztőmunkát érnek el a gyerekek készségfejlesztésében, ami muzikalitásukból és tudásukból adódik. Gyakorló pedagógusok számára érdemes

lenne megszervezni, akár egy továbbképzés keretén belül, a hangszeres oktatást: kezdő és haladó furulyatanfolyamok, citeratanítás, hegedű- és gitártanfolyamok formájában. A módszertani ismeretek fejlesztése érdekében olyan továbbképzések szervezése ajánlott, ahol elmélettel és gyakorlattal egybekötve szó lenne: az éneklési készség fejlesztési lehetőségeiről, a ritmikai feladatokról, a gyermekdalok kezdőhang-magasságának megválasztásáról, a gyermekek zenei alkotó készségének fejlesztéséről.

Kodály Zoltán pedagógusokra vonatkozó örökérvényű szavaival szeretném befejezni írásomat: A pedagógus „magasrendű, bonyolult munkájához mégis csak több éves, sokoldalú tanulmány és kiművelt ízlés szükséges. Ahol ilyen akad, csodát tud tenni a kicsinyekkel, zenében is. A gyermek mindent megtanul, ha van, aki tanítani tudja.” (Kodály, 1958: 42.)

IRODALOM

- Goleman D.: *Érzelmi intelligencia*. Háttér Kiadó, Budapest, 1997.
- Harmat László: Kutatások a zenei nevelés hatásáról a gyermek személyiségfejlődésében. In.: *Tanító*. XLI. évf. 2003. szeptember, 7. szám.
- Kiss Árpád: Folyamatos korszerűsítés, In.: *Köznevelés*, 1976, 24. szám.
- Knappék R.: Az intenzív zenei hatás a gyermekek általános és individuális fejlődésére. In: *Hang és lélek*. Magyar Zenei Tanács, Budapest, 2002.
- Kodály Zoltán: *Zene az óvodában*. Zeneműkiadó, Budapest, 1958.
- Kokas Klára: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Zeneműkiadó, Budapest, 1972.
- Pappné Vencsellői Klára: *Ének-zene tantárgypedagógia*. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 2007.
- Szarkáné Horváth Valéria: *Az óvodai ének-zene foglalkozások módszertana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.
- Törzsök Béla: *Zenehallgatás az óvodában*. Zeneműkiadó, Budapest, 1982.